

Юрій Шайгородський

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У СТАНОВЛЕННІ НОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

У статті досліджується роль громадянського суспільства у становленні нової політичної реальності, що постала в Україні після подій осені–зими 2014 року. Акцентується увага на суперечностях сучасного етапу суспільного розвитку та небезпеках спрощених підходів до розв'язання його нагальних проблем. Наголошується на необхідності докорінних політичних, економічних і соціальних трансформацій, розробці й реалізації нової стратегії розвитку та її суспільної легітимізації.

Ключові слова: демократія, громадянське суспільство, стратегія суспільного розвитку, політико-управлінська прокрастинація.

Shayhorodskyy Y. The role of civil society in the formation of a new political reality. *The role of civil society in the formation of a new political reality that emerged in Ukraine after the events of the autumn-winter 2014 is examined in the article. The attention is accented on the contradictions of the modern stage of social development and the dangers of simplistic approaches to solve their urgent problems. The necessity of fundamental political, economic and social transformations, development and implementation of the development strategy and its social legitimization is stressed.*

Keywords: *democracy, civil society, the strategy of social development, political and administrative procrastination.*

Україна увійшла в нову фазу суспільного розвитку. Спрямованість і якість цього розвитку значною мірою залежатиме від усвідомлення його мети і ступеня громадянської згуртованості для її досягнення. Сутність, особливості, причини, характеристики та наслідки нинішніх змін ще необхідно буде осягнути, осмислити, проаналізувати і владі, і суспільству, і суспільствознавцям. Навіть незважаючи на відсутність серйозних суперечностей оціночного й сутнісного характеру щодо витоків і перебігу нинішніх подій, зробити це поки що вкрай складно. Річ у тім, що наукове осмислення,

дослідження, опис і пояснення сьогочасних суспільно-політичних перетворень є рефлексивним процесом. Відповідно, ми стикаємося з принциповою теоретико-методологічною проблемою: як може бути піддане рефлексії буття, якщо суб'єкт рефлексії безпосередньо включений до цього буття? Тож очевидною є проблема опрідметнення сучасних суспільно-політичних подій і перетворень, що ними викликані, добір, апробація й застосування відповідних дослідницьких методів. Особлива складність цієї ситуації зумовлюється й тим, що політична наука є покликаною прогнозувати ймовірні соціальні та політичні процеси. І окреслюючи ці тенденції розвитку, визначаючи пріоритети та конкретизуючи небезпеки, науковці мали б корегувати вектори суспільно розвитку, оскільки саме ці вектори формують ціннісні настановлення і конкретизують уявлення про майбутнє. У цьому сенсі, політична наука покликана не лише пізнавати світ, а й перетворювати його (теза К. Маркса [1]).

Перед українством постала нова політична реальність. У цій реальності: повалення авторитарного режиму, що загруз у корупції, користолубстві, зрадництві, усвідомлення сили громадянського суспільства, героїзм і розчарування, переконання у правильності обраного шляху й усвідомлення його складності, осягнення «щирості» «партнерських» стосунків і їх справжньої вартості. Саме тому лише об'єктивна оцінка сучасного стану, осмислення можливостей і перспектив суспільного розвитку з урахуванням внутрішніх і зовнішніх викликів може бути основою розробки й реалізації нової стратегії, її суспільної легітимізації та досягнення мети.

Динамічні й, на жаль, трагічні події останнього часу в Україні призвели до кардинальних суспільно-політичних змін, зумовили виникнення складного вузла протиріч, розв'язання якого є нагальною потребою суспільного розвитку. Руйнуються стереотипи, переоцінюються цінності, смисли і практики, певним чином корегується система вже звичних координат. Не можна стверджувати, що суспільні зміни, які ми спостерігаємо нині, були неочікуваними. Навпаки – їх прагнули люди. Про необхідність змін говорили на вулицях, про них ішлося й у дослідження політологів. Можливі напрями і шляхи перетворень пропонували політики та громадські діячі. Потреба кардинальних змін була зумовлена

низкою факторів глобального, внутрішньо- і зовнішньополітичного характеру, зрештою – очікуваннями людей та й самою логікою державного розвитку.

Період після 25 лютого 2010 року (дня інавгурації Президента Віктора Януковича) був насичений знаковими для суспільно-політичного розвитку подіями – свідченнями посилення відповідних тенденцій. Серед них варто виокремити ті, що стали ключовими в різних сферах життєдіяльності й, багато в чому, визначили подальший перебіг подій.

- ледь не миттєве, після президентських виборів, формування «слухняної» парламентської більшості й Кабінету Міністрів України (із такою ж якісною характеристикою);

- скасування політичної реформи 2004 року, повернення до президентсько-парламентської форми правління і наділення Президента величезними повноваженнями;

- відмова від вступу до НАТО та продовження до 2042 року угоди про перебування російського Чорноморського флоту в Севастополі;

- реанімація змішаної (пропорційно-мажоритарної) системи виборів до Верховної Ради України;

- перші в Україні (по суті – політичні) арешти й ув'язнення колишніх урядовців – Юрія Луценка, Євгена Корнійчука, Георгія Філіпчука, Богдана Данилишина, Юлії Тимошенко;

- бюрократичні ігри, замасковані під так звану «адміністративну реформу».

Варто визнати – ці події, здебільшого, залишалися поза увагою більшості громадян. Із кількох причин: по-перше, політичні зміни, як здавалося, відповідали декларованим під час президентських виборів «реформам» та прагненню «наведення порядку»; по-друге – ці зміни відбувалися на тлі ще наявної політичної довіри новообраному главі держави; й, по-третє – вони були віддзеркаленням рівня політичної культури значної кількості громадян, які не пов'язували зміни у політичній сфері, інституційні зміни із власним життям, його рівнем.

Сподівання громадян і декларації можновладців досить швидко вступили у протиріччя з дійсністю, основними ознаками якої були:

перерозподіл власності через посилення існуючих і створення нових впливових фінансово-економічних угруповань, зростання рівня корупції, що охопила практично всі сфери життєдіяльності, стрімке посилення матеріальної поляризації, узурпація влади.

Вочевидь, саме негативні тенденції у соціально-економічній сфері – посилення економічного тиску, погіршення соціальних умов на тлі стрімкого збагачення можновладців і їх сімей – викликали відповідну суспільну реакцію, й, водночас, – формування нової якості громадянського суспільства:

- «податковий майдан», коли тисячі підприємців вийшли на вулиці з вимогою скасувати ухвалений парламентом Податковий кодекс, що передбачав ліквідацію спрощеної системи оподаткування;

- впровадження так званої пенсійної реформи;

- дискримінаційні зміни в системі соціального захисту чорнобильців, воїнів-інтернаціоналістів, дітей війни й інших верств населення;

- акції народної непокори у районному центрі Врадіївка, у Святошинському РВВС, зрештою – багатотисячні мітинги проти свавілля міліції у десятках міст країни, у т. ч. в Одесі, Сімферополі, Харкові, Запоріжжі;

- нечуване розграбування бюджетних коштів під час підготовки до проведення в Україні «Євро-2012».

Усе це – на тлі незбижного руху України у світовому рейтингу корумпованості – з 134 на 152 місце. Зневіра людей у владі й у опозиції вивела на вуличні акції підприємців, колишніх воїнів-інтернаціоналістів, чорнобильців, фермерів, студентів, науковців і освітян. Зауважимо, ці протести відбувалися не під політичними, а, передусім, – під соціальними гаслами.

Водночас, за часів президентства Віктора Януковича, чи не вперше в Україні, масові протести спровокувала державна політика у гуманітарній сфері:

- протести студентів проти запропонованого Міністерством освіти і науки України законопроекту про вищу освіту, за яким скорочувалася кількість бюджетних місць і змінювалися умови прийому до вищих навчальних закладів;

- протистояння довкола Закону «Про засади державної мовної політики»;

– протести проти цілеспрямованого переслідування владою науковців – директора Центру досліджень визвольного руху та Національного музею-меморіалу жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького», що отримала назву «справа українських істориків». Або ж – «справа українських соціологів» – коли вчену раду Інституту соціології НАН України майже в повному складі викликали на допит до Служби Безпеки України.

Особливе місце, у суспільно-політичному сенсі, належить подіям, що пов'язані з євроінтеграційними процесами. Саме з європейським вектором чимало людей пов'язували досягнення відповідних стандартів суспільного розвитку, життєві плани (свої та своїх дітей). Досягнення політичного консенсусу в Україні щодо європейської інтеграції, а згодом – публічно не обґрунтована й для більшості незрозуміла відмова від неї – була сприйнята як загроза майбутньому.

Різноспрямованість інтересів суспільства та влади, безсоромна корумпованість і збагачення можновладців, руйнування світлої мрії у «європейське майбутнє» призвели до соціально-політичного вибуху. Адже очевидно, що відмова від підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС не була основною причиною, але – основним приводом мирних протестів, і спрямовані вони були, передусім, – проти соціальної політики влади. Очевидним є й те, що можливості руху в напрямі євроінтеграції громадяни сприймали в першу чергу не як проблеми зовнішньої політики, а як шлях розв'язання внутрішньополітичних проблем.

Прагнення європейської перспективи і протест проти політики влади вивели на майдани десятків міст сотні тисяч громадян країни. Вже 22 листопада мітинги проти призупинення підготовки до підписання Угоди про асоціацію з ЄС відбулися у кількох обласних (Чернівці, Суми, Вінниця, Харків, Донецьк) та районних центрах України. Заходи проходили мирно, виключно з прапорами України та Євросоюзу, без політичної символіки. Громада розраховувала на комунікацію, діалог як інструменти взаємодії із владою, сподівалася бути почутою.

Масові мирні політичні протести в Україні, які розпочалися 21 листопада 2013 року, увійдуть в історію Української держави як день започаткування нового єднання її громадян. Мільйони киян та

мешканців інших регіонів країни вийшли на майдани й вулиці своїх міст на підтримку європейського шляху розвитку, протестуючи проти корупції, свавілля органів влади, порушення прав та свобод людини, вимагаючи утвердження принципів демократії, реалізації в Україні проголошених Конституцією цінностей соціальної та правової держави, в якій свобода та гідність людини будуть найвищими пріоритетами.

Мирною акція спротиву перестала бути 30 листопада, коли влада застосувала інші – силові інструменти. Та ніч запустила механізми ліквідації авторитарного режиму. Усвідомлення громадянами неспроможності (небажання) влади діяти в інтересах суспільства призвели до розуміння необхідності радикальної зміни самої влади, разом із інструментами, які вона застосовує для «діалогу» з народом. Події зими 2013–2014 рр., які отримали назву Революції Гідності, були революцією (у сенсі стрімких, радикальних, глибоких якісних змін) смислів.

Певний парадокс полягає у тому, що протестні акції, навіть масові, допоки вони спрямовані лише на зміну (удосконалення) інструментальних складових соціально-політичного управління, можуть свідчити якщо не про довіру, то про віру їх (акцій) учасників і їх прихильників у спроможність влади провести ці зміни. («Податковий майдан», акції чорнобильців, воїнів-інтернаціоналістів, дітей війни, протест проти впровадженням «пенсійної реформи» стосувалися, передусім, інструментальних чинників – змін окремих норм податкового законодавства, принципів соціального забезпечення тощо). Протестні акції, насправді, не містять вимог нових смислів, – лише – удосконалення існуючої управлінської системи.

Соціальні революції відбуваються, коли більша частина суспільства не сприймає пропонованої правлячим класом моделі майбутнього. Уявлення про належне, усвідомлення, з одного боку, цілей соціального розвитку, з другого – неспроможності/небажання правлячого класу здійснити зміни існуючими засобами породжують радикальні дії, спрямовані на повалення системи. Революція – це боротьба із старими смислами заради нових.

У цьому сенсі, варто розуміти, що 21 листопада 2013 року на столичний Майдан люди не прийшли «робити революцію». То був початок мирної акції з вимогою до влади переглянути рішення, що

безпосередньо стосувалося вектора суспільного розвитку. Протестний рух наповнився смислами. Більша частина суспільства прагнула іншої моделі майбутнього, аніж пропонувалася правлячим класом. Зрештою, революції відбуваються не на Майданах. Революції відбуваються у «головах», – у мисленні, у зміні оціночних суджень, у мотиваціях – через переоцінку цінностей, усвідомлення мети, формування нової системи цінностей, смислів і образів майбутнього.

Сучасні проблеми подолання кризи й зміни напрямів розвитку, в його стратегічному вимірі, вимагають врахування комплексу принципово нових, жорстко детермінованих обставин. Вони поєднують у собі, з одного боку, необхідність вирішення найнагальніших проблем (передовсім – військово-політичного, безпекового і соціально-економічного характеру), зумовлених стрімкою зміною суспільно-політичної ситуації; з другого – осмислення, усвідомлення й освоєння нової політичної реальності і, бодай на рівні логіки, розуміння й конструювання майбутнього.

Свого часу, аналізуючи розвиток суспільних процесів, Пітірим Сорокін та Роберт Мертон обґрунтували і увели до наукового обігу поняття «соціального часу». Це – час, коли «народи будують свої ери від певних визначних подій, що мають соціальні наслідки» [2]. Серед основних характеристик «соціального часу» – якість і закономірність. Саме вони детермінують майбутнє. Інакше кажучи, суспільний розвиток жорстко визначається стартовими умовами «соціального часу». Безумовно, для України відлік нового «соціального часу» почався 1 грудня 1991 року. Але очевидним є й інше – «визначна подія», сама по собі, не в змозі забезпечити «побудову нової ери». Саме тому закономірними були прагнення людей «скорегувати» напрями розбудови держави доступними їм – протестними засобами у 2004 та 2013 роках.

У цьому сенсі, можна виокремити такі етапи новітньої історії України, пов'язавши їх із президентськими каденціями:

– 1991 рік – початок «соціального часу», формування нових смислів. «Період» Леоніда Кравчука. Становлення державних інститутів;

– 1994–1999 рр. – період завершення (в цілому) державно-політичної інституалізації. Президентство Леоніда Кучми;

– 1999–2004 рр. – період «нового Президента» Леоніда Кучми – посилення впливу інститутів на громадянське суспільство, спроба його підкорення, утвердження олігархії. Масові протести 2004 року за своїм характером були боротьбою за нові смисли, формою суспільного протесту проти панування олігархічних груп;

– 2005–2010 рр. – період президентства Віктора Ющенка. Його історичною місією мало б стати творення нових суспільних смислів. З одного боку, усвідомлено чи інтуїтивно, Віктор Ющенко спрямував свою діяльність у цьому напрямі, звернувшись, передусім, до проблем ідентичності й історичної пам'яті. Та, на жаль, обмежився цим першим кроком, не «конвертував» енергію історичного минулого у проекти майбутнього. З другого боку – протистояння гілок влади: усталені практики міцно поєднаних олігархії й бюрократії призвели до, здавалося, тотальної зневіри суспільства у власні сили, прагнення «сильної руки», «господарника», порядку й соціальної захищеності.

– 2010–2014 рр. – президентський період Віктора Януковича. Період свавілля влади, хабарників і корупціонерів, лицемірства політиків, які загубилися у соціальному просторі і часі, а тому й не були здатні слухати і чути свій народ, забезпечити розвиток держави і безпеку її громадян. Негативні тенденції, що посилювалися протягом останніх років, не привернули уваги можновладців. Залишали їх байдужими й прояви народного невдоволення. Влада не усвідомлювала ступеня розвитку громадянського суспільства, представники якого повстали до боротьби за власну гідність, за право жити у вільній, європейській країні.

Серйозним випробуванням для нашої держави на цьому шляху стала зовнішня агресія з боку «стратегічного партнера» – анексія Російською Федерацією частини території нашої країни. Березень 2014 року увійде в історію міждержавних українсько-російських та й загалом практики міжнародних відносин як час початку незворотних процесів руйнування відносно стійкої системи політичної і безпекової рівноваги. Злам цієї системи, як основного набутку минулого століття, стане головною подією початку століття ХХІ.

30 років необхідно було міжнародній спільноті для закріплення політичних і територіальних підсумків Другої світової війни, погодження й запровадження принципів співіснування й співжиття [3].

Майже чотири десятиліття міжнародне співтовариство прагнуло жити за цими принципами. Головні з яких – визнання непорушності існуючих кордонів, територіальної цілісності й невтручання у внутрішні справи інших держав. Навесні 2014 року Російською Федерацією ці принципи були порушені, зруйновано існуючий досі світовий порядок, а Україна, не з доброї волі й не за очікуваних обставин, стала ключовим геополітичним гравцем. Не суб'єктом, а об'єктом нових політичних процесів.

Країна, яка добровільно відмовилася від третього у світі ядерного арсеналу, стала жертвою військової агресії. Світ постав перед очевидним руйнуванням самих основ світової безпеки. Після українського прецеденту подальше провадження політики нерозповсюдження ядерної зброї та забезпечення правомочності міжнародних договорів опиняються під загрозою. Імперські марення керівництва Росії призвели до відкритої військової та інформаційної агресії проти української держави. Міф про «братні народи» розбили прикладами автоматів і розтоптали армійськими чоботами. Агресор продемонстрував власне розуміння «стратегії добросусідства», яка є нічим іншим, як порушенням міжнародних договорів і статуту ООН, намаганням зруйнувати територіальну цілісність та політичну незалежність України за допомогою зброї.

Протягом усієї історії незалежності в Україні не було жодного міжнаціонального конфлікту. Не було таких конфліктів і в Криму. Саме тому рішення політичного керівництва Росії та її державних органів є порушенням міжнародних договорів, а військові дії Збройних сил РФ на території АР Крим – актом неспровокованої агресії щодо суверенної держави. Керуючись імперськими амбіціями, Росія прагне зберегти Україну в сфері власного геополітичного впливу; ослабити її державницький, економічний і культурний потенціал; «знищити в зародку всякий революційний рух на пострадянському просторі: скомпрометувати, виставити деструктивними й антисоціальними будь-які громадянські дії проти авторитаризму, будь-які зусилля, спрямовані на побудову демократичної та правової держави» [4].

Багаторічна бездіяльність і корумпованість української влади, байдужість політиків до суспільних перетворень призвели до того, що Україна виявилася неготовою до відсічі російської агресії. Але,

якщо брутальні порушення українською владою прав своїх громадян розбудили гідність українців, то російське вторгнення – їхній патріотизм. Україна не хоче війни з російським народом, але змушена захищати суверенітет і територіальну цілісність своєї держави, а довіра до російської політики, щонайменше нинішніми поколіннями українців, – втрачена назавжди.

Очевидно, що не всі жителі Криму зрозуміли Майдан. Але й ті, хто взяв на себе політичну відповідальність за реалізацію його ідей, не подбали про необхідність пошуку спільної мови з усіма громадянами своєї країни. Спрямованими на дестабілізацію ситуації в країні за умов, що склалися, виглядають і окремі парламентські рішення. Наприклад, ініціатива депутатів І. Єремєєва й С. Івахіва (23 лютого 2014 р. підтримана голосами 232 парламентарів) про скасування Закону України «Про засади державної мовної політики». Навряд чи в нинішній ситуації це питання було першочерговим. 25 лютого народні депутати від ВО «Свобода» О. Сиротюк і Е. Леонов зареєстрували проект Постанови Верховної Ради України про розпуск Верховної Ради АР Крим. (Щоправда, 27 січня 2014 р. Президія Верховної Ради Криму ухвалила рішення про заборону на території автономної республіки діяльності та символіки ВО «Свобода» [5], вбачаючи у ній «загрозу національній злагоді, громадській безпеці і правопорядку»). Але, очевидно, не партійними, а державницькими інтересами керувалися народні депутати-«свободівці», ініціюючи проект відповідної постанови Верховної Ради України...). Варто зауважити, що ніяких сепаратистських дій з боку парламенту Криму на той час не було, але ініціатива такого проекту збурила кримчан [6]. Крім того, згідно з Конституцією України, для прийняття парламентом такого рішення необхідним був відповідний висновок Конституційного Суду. Передбачливо неоднозначно була сприйнята мешканцями Криму і Південного Сходу й реєстрація проекту Постанови Верховної Ради України «Про подолання наслідків радянської окупації України».

Поряд із зовнішнім викликом, яким є анексія частини території країни, перед державою постають інші – внутрішньополітичного характеру. У визначенні основних шляхів їх подолання одностайності нової влади і суспільства поки що немає. Суспільство, через осмислення належного і прагнення соціально справедливого,

– змінилося, а політичні практики, навіть на рівні артикуляції візії шляхів подолання сучасної кризи, наразі, – ні.

Варто врахувати, що євромайдан здебільшого привів до влади політиків з певним (і не завжди позитивним) управлінським досвідом, набутим, зокрема, й у період після майдану «помаранчевого». Висновки із прорахунків того періоду мають зробити і нова влада, і громадянське суспільство. Адже переважна більшість декларованих раніше та навіть започаткованих реформ не стали консолідуючим фактором суспільного розвитку, ефективним інструментом позитивних змін. Частіше вони залишалися у вигляді проголошених, але не реалізованих проєктів, планів, концепцій, затверджених, але не виконаних рішень. Головною перепоною на шляху українських реформ, на наш погляд, був здебільшого не зовнішньо-, а внутрішньополітичний фактор. Серед його основних ознак: неконсолідованість еліт, корумпованість, перманентна, нецивілізована (багато в чому – аморальна) боротьба фінансово-економічних і політичних кланів за владу, споживацьке ставлення до володіння нею. В результаті Україна отримала «власну» – недосконалу й суперечливу – «політику перетворень» як результат багаторіччя спроб і помилок. За відсутності чітко артикульованої й формалізованої стратегії суспільного розвитку вони набули ознак «хронічних» і, навіть, – провідних тенденцій.

Сучасний стан суспільного розвитку досить часто порівнюють із новим етапом боротьби за незалежність. Багато в чому – справедливі порівняння. У цьому сенсі вкрай важливим є подолання прорахунків етапу минулого. Адже зі здобуттям незалежності, перед державою також стояли проблеми, вирішення яких потребувало врахування комплексу принципово нових, жорстко детермінованих обставин. Вони поєднували, з одного боку, необхідність розв'язання невідкладних соціально-економічних проблем, зумовлених зміною суспільно-політичного ладу, з другого – усвідомлення й освоєння нового політичного простору і, бодай на рівні логіки, розуміння й конструювання майбутнього.

Усвідомлення необхідності кардинальних змін має спонукати до об'єднання зусиль нової влади і громадянського суспільства для узгодженого і спільного подолання проблем сучасного етапу державотворення. Україна отримала «революцію знизу». Водночас,

революційні події мали переважно «рефлексивний» характер: відмова влади від підписання Угоди про асоціацію з ЄС – масові громадські протести – силове придушення – масовий спротив – утеча Президента. Здавалося б, основна перешкода на шляху до підписання Угоди подолана. Разом із тим, виникла інша – ключова проблема революції. Проблема влади. Ні політична опозиція, ні її лідери не були готовими до неї. Отримавши владу із рук революційного народу, вони виявилися, поки що, не готовими й до кардинальних рішень щодо реформування старої політико-управлінської системи, – до революції зверху.

Громадяни, громадянське суспільство довели, що вони готові бути партнерами для політиків і нової влади, готові до спільних дій із подолання сьогоденної кризи. І хоча енергія Майдану розрахована не на місяці, а на роки, суспільство не готове чекати. Суспільство прагне швидких змін і хоче бачити, що влада здійснює реальні кроки на цьому шляху. Суспільству потрібні аргументи щодо необхідності й правильності рішень, орієнтири у вигляді результатів.

Відсутність чіткої артикуляції стратегічного бачення реформ, їх змісту, основних напрямів і принципів дезорієнтують громадськість, створюють небезпечні передумови для різновекторності енергії суспільства. Держава і її органи управління здебільшого виявилися неготовими до ефективних дій за нових умов, а суспільне єднання поки що не сприймається владою як ефективний «інструментальний» ресурс. Натомість суспільство (через громадські інститути і неінституційні об'єднання, єдність оцінок, готовність до спільних дій) такий ресурс створило. Вкотре конкретними діями випробовується «на міцність» стара система управління і новий механізм – громадської участі у ньому.

Революцію неможливо завершити, не вирішивши основних суперечностей, які її спричинили. Саме тому перетворення енергії суспільного єднання, очікування кардинальних змін і готовності до самопожертви задля їх досягнення мають бути конвертованими у реальні дії, спрямовані на розв'язання ключових проблем. У революційні часи слова, гасла і обіцянки вимагають прийняття швидких і конкретних рішень, ефективної їх реалізації і незабарної результативності. У цьому сенсі серед небезпечних тенденцій, досі прита-

манних вітчизняній управлінській еліті, – політико-управлінська прокрастинація. Подолання синдрому політико-управлінської прокрастинації (відкладання (уникання) прийняття й реалізації важливих політичних і управлінських рішень [7]), на наш погляд, одне з першочергових завдань. Це явище (прокрастинації) найчастіше зумовлюється неготовністю суб'єкта, котрий має прийняти таке рішення, взяти на себе відповідальність за його наслідки. Серед основних ознак прокрастинації – прагнення відкладання прийняття рішень або затягування виконання завдань, схильність до перекладання своєї відповідальності на інших. Прокрастинатори працюють хаотично, без плану або лише за умови невідкладності.

В українських умовах причиною політичної прокрастинації є автаркія владних еліт, котрі розглядають суспільство лише як ресурс для забезпечення власного майнового та владного статусу; однак не сприймають себе як частину суспільства, відповідно – не пов'язують позитивні суспільні перетворення із власним благом. Саме тому політична еліта, яка вражена автаркією, може паразитувати на суспільній стагнації, відкладаючи істотні суспільні перетворення, оскільки їх здійснення може зумовити втрату владних позицій. Ще донедавна вихід із цієї ситуації владні еліти України знаходили в маніпулюванні суспільною думкою, посиленні патерналістських настроїв і загостренні фундаментальних суспільних протиріч (мовних, релігійних, регіональних, етнічних тощо).

Подолання політико-управлінської прокрастинації, за умов нової політичної реальності, стає принципово важливою суспільно-політичною, світоглядною проблемою. Прокрастинація – серед тих небезпек, що можуть спричинити невдачі сучасного етапу трансформації через неузгодженість, непослідовність і хаотичність політики змін. А непослідовність і хаотичність зумовлена, передусім, відсутністю чіткої стратегії розвитку. Чіткого окреслення європейського її вектора, за нинішніх умов, замало. Необхідною і нагальною проблемою сучасного етапу державотворення стає розробка стратегії суспільного розвитку.

Як і нинішні, колишні «молоді» українські управлінці вимушені були оперативно розв'язувати найгостріші проблеми соціально-економічного характеру, найактуальніші питання збереження соціуму й забезпечення його рівноваги. Разом з тим, інше – ключове (на етапі

становлення української держави) завдання – розробка стратегії державного розвитку – відкладалося. Проблему подолання «результатів» того відтермінування Україна вимушена розв'язувати нині – 23 роки потому.

У нашому розумінні, стратегія суспільного розвитку це – світоглядно обумовлена сукупність поглядів, оцінок та принципів, які визначають загальне бачення шляхів розвитку; достатньо абстрактний, довгостроковий, максимально загальний (недеталізований), послідовний, конструктивний, раціональний, підкріплений ідеологією, стійкий до невизначеності умов середовища план досягнення успіху. Реалізація такого плану передбачає забезпечення перетворення абстрактного у конкретне через деталізацію, пошук і апробацію засобів, постійний моніторинг, аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на зміст, його коригування тощо. Виходячи із цих уявлень, виокремимо, щонайменше, три сутнісні ознаки стратегії суспільного розвитку.

1. Стратегія – найзагальніша світоглядна раціональна картина (уявлення) майбутнього та загальний вектор його досягнення.

2. Стратегія – своєрідна матриця, що містить сукупність віри, переконань, цінностей і, водночас, – засобів й інструментів досягнення мети.

3. Стратегія – легітимований загальновизнаний і загальноприйнятний зразок («нормативний» шаблон) для вирішення поточних завдань, їх відповідності стратегічній меті.

Іншими словами, стратегія суспільного розвитку – це своєрідна надія, амбітний план-проект майбутнього, пов'язаний із оцінкою сьогоденних (стартових) позицій, потенціалу, можливостей, ресурсів і загроз. Це план, пов'язаний із прогнозом стратегії розвитку інших країн і співвіднесення з їх стратегічними цілями. Нарешті, стратегія – це передбачення шляхів глобального розвитку, цивілізаційного поступу і нашого місця в ньому. Коли йдеться про стратегію, йдеться, передусім, про майбутнє. Багато в чому – ірраціональне, багато в чому – міфологічне, оскільки стратегія – не лише ідеальна форма для проектування майбутнього, але й – актуальна діяльність – наповнена змістом. Наявність універсальної ідеї (надії) – фундаментальна і ключова складова державної стратегії розвитку. Вона має бути, з одного боку, простою і зрозумілою, з

другого – «символічною» й у свідомості людей безпосередньо пов'язаною із «соціальним часом». Як, наприклад, ідея свободи і демократії для Сполучених Штатів Америки, або ж – ідея справедливості, рівності й братерства для колишнього Радянського Союзу, але не «ідея» виправдання існуючого стану речей.

Проектування майбутнього – аксіологічне явище – й можливе лише на певній світоглядній ідеології, на певній системі цінностей. Стратегія має не просто орієнтуватися на перспективу, але й мати ясні цілі, спиратися на моральні норми, конкретні цінності, формувати відповідні ідентичності, як інструменти саморозвитку. Рух країни у європейському напрямі створює сприятливі передумови для інтеграції у ціннісний, етичний простір Європи. Разом з тим, стратегування – це проектування образу країни, проектування майбутнього й її місця в ньому.

Очевидно, що розробка стратегії суспільного розвитку ускладнюється впливом низки несприятливих, хоча й об'єктивних, факторів: зовнішня агресія і необхідність концентрації сил на її подоланні, брак можливостей швидкого й ефективного вирішення економічних, фінансових, соціальних питань тощо. Разом з тим, країна отримала чи не найважливіший ресурс державотворення – консолідоване, мобілізоване на досягнення мети суспільство.

Для розробки і реалізації стратегії необхідно створювати певні групи інтересів. Чи не вперше в сучасній історії суспільного розвитку роль такої «групи» може відіграти саме громадянське суспільство. Без стратегічного мислення в політиці і в державному управлінні, без усвідомлення нових смислів (як сукупності цінностей, корегування потреб, нових вимірів проєктивної діяльності, означення мети і підпорядкованості засобів її досягненню) навіть таке бажане підписання Угоди про Асоціацію з ЄС може залишитися лише «заявкою» на реалізацію нашою країною свого стратегічного вибору.

Невідворотно перед суспільством постануть нові виклики, пов'язані із внутрішньополітичними процесами і зовнішньополітичними загрозами, пошуком шляхів загальнонаціональної консолідації, подолання політичного спротиву. Разом з тим, без об'єктивного погляду на суспільно-політичну дійсність, без чіткого усвідомлення образу майбутнього і визначення ефективних шляхів

суспільної консолідації, які уможливають досягнення поставлених цілей, наша держава, наше суспільство і всі ми приречені на нескінченність спроб і помилок. Ту нескінченність, яку А. Камю порівняв із карою Сізіфа і відчуттям абсурду, що не покидає міфічного героя [8]. В українському ж випадку ця нескінченність – це повторюваність революцій і контрреволюцій, романтичних спроб змінити життя тут і негайно, та, на жаль, кривавих розплат за політичні помилки. Саме тому лише об'єктивна оцінка сучасного суспільного стану, осмислення ціннісних основ його розвитку, сутності протиріч, можливостей і перспектив їх подолання із урахуванням внутрішніх і зовнішніх викликів може бути основою розробки й реалізації нової стратегії розвитку та її суспільної легітимізації.

В основі суспільного розвитку суверенної і демократичної країни є внутрішня соціально-політична інтеграція, а її результатом і, водночас, засобом суспільного поступу, одним із механізмів зміцнення державного суверенітету – формування сучасної політичної нації. Нині Україна стоїть перед необхідністю докорінних політичних, економічних і соціальних трансформацій. Процес формування заснованого на демократичних принципах громадянського суспільства дається нелегко. Однак український народ вистояв у боротьбі за власну гідність. Зіткнувшись з випробуваннями, він усвідомив свою силу і здатність самостійно творити історію – історію багатонаціональної, багатоконфесійної, але толерантної, миролюбної європейської країни.

1. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – [Издание второе]. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1955. – С. 42.

2. Сорокин П. А. Социальное время: опыт методологического и функционального анализа / П. А. Сорокин, Р. К. Мертон // СОЦИС. – 2004. – № 6. – С. 112–119.

3. Заключениеный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе (Хельсинки, 1 августа 1975 года). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_055

4. Бушанський В. Аморфна територія як план Росії / Валентин Бушанський // Українська правда. 05 березня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/03/5/7017594/>

5. У Криму заборонили діяльність ВО «Свобода» // Дзеркало тижня. 27 січня 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dt.ua/POLITICS/u-krimu-zaboronili-diyalnist-vo-svoboda-136304.html>

6. Карпінська В. Парламент Криму завтра розгляне ситуацію на півострові / Віра Карпінська // Zaxid.Net. 25 лютого 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zaxid.net/news/showNews.do?parlament_krimu_zavtra_rozglyane_situatsiyu_na_pivostrovi&objectId=1303369

7. Шайгородський Ю. Синдром політичної прокрастинації: причини і наслідки / Юрій Шайгородський // Політичний менеджмент. – 2013. – № 59. – С. 16–29.

8. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство / А. Камю; [пер. с фр.]. – М. : Политиздат, 1990. – (Мыслители XX века). – С. 88–91.